

Sandbylurinn mikli 1989

Dagana 30. september til 1. október 1989 gekk sandbylur mikill, með tilheyrandi mistri, yfir Austurland, svo að síðks munu fá dæmi á síðari áratugum.

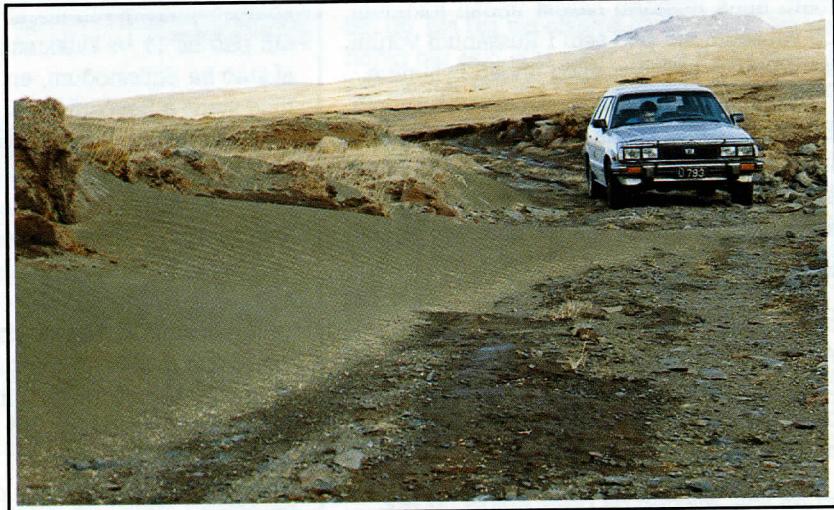
Undanfarna viku hafði verið nokkuð stöðug sunnan og suðvestan átt og fremur hlýtt og þurr veður á Austurlandi. Pann 26. sept. var viða hvassst á landinu, enda gengu þá yfir leifar af fellibylnum Hugo, er valdið hafði miklu óskunda í Ameríku. Ekki var þó mjög hvassst á Héraði þann dag. Pann 29. sept. var einmuna veðurbliða austanlands og fór hiti þá um og yfir 20°C á ýmsum stöðum. Var þá hæg SV-átt á Héraði og bjart veður.

Laugardaginn 30. sept. var enn blíðviðni framan af deginum, þ.e. sunnan gola, léttskýjað og hiti 10-15°C.

Upp úr hádegi fór að sjást frá Egilsstöðum, mökkur mikill og mistur inn yfir öræfunum suðvestur af Héraðinu. Lagði mökkinn bráðlega út yfir Fljótsdalsheiði, Jökuldal og Hliðarfjöll og huldi þau sjónum. Breiddist síðan hratt norðaustur yfir Héraði. Tilsýndar var mökkurinn grábrúnn eða grár, en ekki moldarritaður, eins og sumarmistur á Héraði er vanalega.

Um kl. 3 sd. skall sandbylurinn yfir Egilsstaði, með hávaðaroki af suðvestri eða vestri, og byrgði um leið allt útsýni. Varð eftir fáeinarr mínútur svo dimmt, að ekki sá heim að Egilsstaðabænum frá neðstu húsum í þorpinu, og varla niður á veginn á Nesinu. Hvassviðrið gekk þó fljótt yfir, stóð varla nema hálfa klukkustund, og lægði síðan, með SV stinningskalda. Skyggnið batnaði samt lítið sem ekkerit og hélst svipað fram á kvöld eða nótt.

Óþægilegt var að ganga úti, vegna þess hve rykkornin settust í augun. Um kvöldið var farið að rjúka úr grasi, þegar um það var gengið, og fingerður, grár sandur sást í göturennum, eins og eftir óskufall. Svipað veður mun hafa verið alla nóttina, og um morguninn var þetta sandryk í öllum gluggakistum, þar sem gluggar stóðu opnir.

Við þverárvatn fyrir ofan Brú á Jökuldal eftir sandbylinn.

Ljósm.: Völundur Jóhannesson.

Sandlag sást á svöllum húsa og bílum og malbikaðar götur sýndust gráleitar á Egilsstöðum.

Daginn eftir, þann 1. október, var enn svipað veður, SV-kaldi og um 10° hiti. Mistrið var enn svo mikil, að ekki grillti í sólinu, þótt Veðurstofan segði léttskýjað á Austurlandi, og varla sást yfir í Fellin frá Egilsstöðum.

Mest var mistrið þá inn til Fljótsdals og Jökuldals að sjá, en bjartara miklu að líta út eftir Héraðinu. Eitthvað litils háttar sandfall var á Egilsstöðum. Þá var hægviðri og léttskýjað og hlýtt veður.

Pann 2. október var enn dálitið mistur uppi í dölnum, en orðið særilega hreint út um Egilsstaði. Þá var hægviðri og léttskýjað og hlýtt veður.

Pennan dag fór ég upp í Droplaugarstaði í Fljótsdal. Þar gat heldur að að líta. Öll flög voru steingrá og bakin allt að 1 mm þykku sandlagi. Á stórum jurtablöðum í skóginum var líka samfell lag af sandi, sem huldi sum þeirra alveg, svo varla sást í grænu, t.d. fífablöð. Þegar gengið var um túnið rauk úr grasinu og sjá mátti slóð eftir. Var sýnilegt að hér hafði sandfallið orðið mun meira en úti á Egilsstöðum, og kornin voru hér áberandi grófari. Gisk-að var á að meðalþykkt sandlagsins á Droplaugarstöðum hafi verið um mm.

Þetta var í rauninni mjög líkt venjulegu óskufalli, og samsvarar líklega því sem í fyrra daga var kallað „sporrækt“, enda sýndi liturinn að hlutfall gosósku eða vikurs í sandinum var býsna hátt. Hefði þetta gerst fyrir um einni öld eða fyrr, hefði það að líkindum verið kallað óskufall, og sett í samband við einhverja þekkta eldstöð.

Völundur Jóhannesson trésmiður á Egilsstöðum, sagði mér, að manudaginn 2. okt. hefði hann ekið inn á Jökuldalsheiði með fleiri mönnum, að Príhyrmingsvatni og inn í Arnardal. Heiðin var öll þakin sandlagi og grá yfir að líta. Á vegslóðinni var allþykkt sandlag eða sandskaflar á köflum þegar innar dró, og viða býsna grót efni í þeim, allt upp í sykurmolastærð.

Var sýnilegt að ofsarok hafði gengið þarna yfir. Við kofann við Príhyrmingsvatn, sá Völundur merki þess, að rokið hafði rifið upp jarðveg, sem var eitthvað troðinn og veikur fyrir, og bannig var á fleiri stöðum. Flagrof virtust greinilega hafa stækkað.

Þeir hitti two útlendinga á gangi, er höfðu ætlað í Óskju um helgina, en orðið að snúa frá vegna moldviðrisins. Einnig sagðist Völundur hafa haft fregnir af fólk, sem var í Herðubreið-

arlindum um þessa helgi og lenti þar í miklum sandbýl.

Kona ein sem kom austur með flugvél sunnudag eða mánuðag, sagði, að einkennilegt hefði verið að horfa yfir vötnin á Fljótsdalsheiði. Pau hefðu sum verið alveg grá yfir að lita.

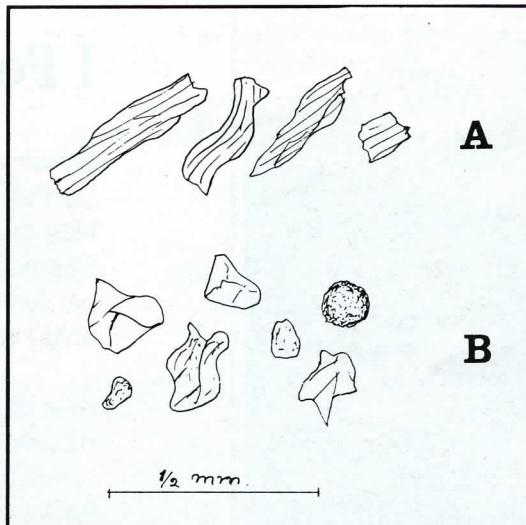
Sýni voru tekin af sandfallinu bæði á Droplaugarstöðum og Egilsstöðum, og skoðuð í stækkunargleri og smásjá. Í stækknar gleri sást greinilega, að sandkornin voru aðallega af tveimur gerðum, annars vegar aflöng, ljós vikurkorn, en hins vegar dökkrún korn, nokkuð jöfn á alla kanta. Hlutfall dökku kornanna var hærra en þeirra ljósu, líklega um 3 : 1.

Í smásjá sást að öll sandkornin voru meira eða minna glerkennd og gagnsæ, líka flest dökku kornin. Munu þau vera að meiri hluta svonefnt palagónitgler, sem er meginstofninn í móbergini á eldfjallabelti landsins, svo og basaltaska. Ljósu kornin eru litlaust, frauðkennt, langröndótt líparítgler. Pau eiga eslaust uppruna sinn í vikrinum frá Öskjuginu mikla 1875. Ljósu kornin eru um 1/5 - 1/3 mm að lengd, sum jafnvel allt að 1/2 mm, en þau dökku eru flest um 1/20 - 1/10 mm, og einstöku korn allt að 1/5 mm. Þessi mál eru úr sandsýni frá Egilsstöðum

Í Droplaugarstaðasýninu voru kornin til jaðnaðar mun stærri, þau dökku yfirleitt 1/12 til 1/6 mm, og hvítu kornin mörg um 1/2 mm, og þau stærstu um 1 mm á lengd. Dökkt og ógegnsæ korn eru þar og meira áberandi.

Af þessari greiningu má sjá, að í rauninni er ekki svo mikill munur á sandfalli þessu og venjulegu öskufalli, þar sem eldfjallaaska og vikur er meginuppistaðan í því.

Pegar leiða skal getum að því, hvaðan sandmökkur sá inn mikli, sem gekk yfir Austurland haustið 1989, sé kominn, berast böndin að hinum viðlendu vikursöndum sunnan Dynjufjalla, þótt ekki sé fyrir að synja, að upptökin geti verið nær, a. m. k. að hluta til, því að eldfjallaaska og móbergsmylsna er aðalefnið í öllum jarð-

Nokkur korn úr sandfallinu á Héraði 30. sept. 1989.

A= ljósu líparit-víkurkornin. B= dökku basaltglerkornin o.fl.

vegi á svæðinu sem sandbylurinn fór yfir. Umsögð Völundar um jarðvegsfrof á Jökuldalsheiði bendir til þess.

Hin viðáttumikla eyðimörk á Náháldinu, sem líklega er sú stærsta í Evrópu, hefur óhjákvæmilega mikil áhrif á veðráttu, einkum á Austurlandi. Á heiðskírum sumardögum hitnar hún gífurlega og myndast þar þá gjaman mikið uppstreymi og hitalægð, mismunandi kröpp. Á fegurstu sumardög-

um eys þessi lægðarskratti oft moldarmistri yfir innanvert Hérað seinni hluta dagsins. (Mér er sagt að Jökuldælingar kalli þetta „kljásteinaveður“, því að konur þurftu í gamla daga að fergja pilsín með kljásteinum, til að þau fykju ekki upp um þær).

Í þessu tilfelli hefur hitalægðin verið óvenju kröpp, ef til vill byrjað sem eins konar skýstrokkur, er sogaði sandinn nokkur hundruð metra í loft upp og flutti hann síðan austur á bóginn.

EKKI er nákvæmlega vitað um útbreiðslu sandfallsins umrædda á Austurlandi. Þó hef ég fregnað, að það hafi náð a.m.k. til Seyðisfjarðar og Norðfjarðar, og að kvöldi 30. sept. var sandmistur skráð á veðurstöðinni í Vopnafirði. Þá hefur það eslaust náð langt út á sjó austur af landinu.

Það er athyglisvert frá öðru sjónarmiði, að þessa óvenjulega sandbýls var ekki getið í fjlömiðum svo óg vissi, a.m.k. ekki í almennum fréttum útvarps eða sjónvarps, og ekki sáu veðurfræðingar sjónvarpsins heldur ástæðu til að geta þess. Maður getur því spurt sig hvað mikið þurfi að ganga á hér á Austurlandi, til að fjlömiðar í höfuðstaðnum taki við sér.

Sandlagið eftir veðrið 30. sept. 1989, á fifiblöðum á Droplaugarstöðum í Fljótsdal. Ljósm.: H.Hg.